

ZNAČAJ OBEZBEĐIVANJA FINANSIJSKIH SREDSTAVA ZA OBNOVU I KONZERVACIJU KULTURNO ISTORIJSKOG NASLEĐA

Jasmina Poštin¹
Aleksandra Jagodić Rusić²

SAŽETAK

Tema obezbeđivanja finansijskih sredstava za obnovu i konverzaciju kulturno-istorijskog značaja postala je prioritarna u poslednje vreme, postajući predmet istraživanja brojnih naučnika. Međutim, uprkos ogromnoj važnosti obrađenih tema, postoje neke praznine. Nailazilo se na određene poteškoće oko definisanja strategija kojima je cilj unapređenje i upravljanje kolektivnim nasleđem. Radi boljeg razumevanja ove problematike treba imati u vidu da pored vrednosti kulturno-istorijskog nasleđa postoji i socijalna, ekološka i novčana vrednost. Što dovodi do toga da privatna podrška kulturno-istorijskom nasleđu dobija fundamentalni značaj. Ovo je učinilo da oblici saradnje između javnog i privatnog budu neophodni da bi pomogli institucijama u zaštiti spomeničkog nasleđa.

KLJUČNE REČI: obezbeđivanje finansijskih sredstava, kulturno-istorijsko nasleđe.

THE IMPORTANCE OF PROVIDING FINANCIAL RESOURCES FOR THE RESTORATION AND CONSERVATION OF CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE

SUMMARY

The topic of providing financial resources for the restoration and conservation of cultural and historical significance has become a priority in recent times, becoming the subject of research by numerous scientists. However, despite the enormous importance of the topics covered, there are some gaps. Certain difficulties were encountered in defining strategies aimed at improving and managing collective heritage. For a better understanding of this issue, it should be borne in mind that in addition to the value of cultural and historical heritage, there is also a social, ecological and monetary value. Which leads to the fact that private support for the cultural and historical heritage acquires fundamental importance. This has made the forms of cooperation between public and private necessary to help institutions in the protection of the monumental heritage.

KEYWORDS: provision of financial resources, cultural and historical heritage.

1 Dr Jasmina Poštin, Assistant Professor, University "Union – Nikola Tesla", Beograd, "Faculty of management", Sremski Karlovci, Serbia, famzr.edu@gmail.com

2 Dr Aleksandra Jagodić Rusić, University of Business Studies - UPS Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, e-mail: aleksandra@rusic.rs

UVOD

U savremenom dobu problem očuvanja kulturno-istorijskog nasleđa postaje posebno aktuelan. Prema programu Svetske baštine (2009-2017) istorijsko nasleđe smatra se zajedničkim nasleđem čovečanstva i stoga zaslužuje zaštitu i očuvanje od strane međunarodnih zajednica. Mnoge savremene studije ukazuju na značaj očuvanju kulturno-istorijskog nasleđa sa naglaskom i pozivom na osetljivost prema vanrednoj situaciji po ovim pitanjima (eg. Ghimire, 2023). Prema Eppich & Grinda (2019) mnogi dramatični događaji prete kulturnom nasleđu, poput prirodnih katastrofa (poplave, zemljotresi) i oružanih sukoba. Ghimire (2023) navodi primer zemljotresa koji je 2015. godine pogodio Nepal i uništio većinu spomenika, kao i ukradenim artefaktima. Takođe, na pretnje kulturno-istorijskom nasleđu spadaju i uticaj industrijalizacije, nove tehnologije, kao i nestanak tradicionalne konzervatorske prakse. Međutim, neka rešenja su usvojena u prošlosti i može se primetiti da se poslednjih godina sve više proučava zemljana arhitektura i prepoznaju njene prednosti i kvaliteti (WHEAP, 2009-2017). Prepoznato je interesovanje za kulturno-istorijska nasleđa ne samo od strane konzervatora, već i od strane arhitekata, graditelja i programera koji poznaju granice savremenih tehnologija. Takođe, prepoznaju se i naponi koje je uložio Projekat dokumentacije nacionalne baštine za izgradnju širokih digitalnih zapisa istorijskih umetničkih spomenika koji su u opasnosti od izumiranja.

Oko četvrtine kulturnih dobara upisanih na Listu Svetske Baštine su zemljani arhitektonski lokaliteti i potrebno je da se na najbolji način iskoriste njene prednosti i potencijal za društveni, ekonomski i kulturni razvoj (WHEAP, 2009-2017). 2001. godine Komitet za svetsku baštinu je odobravanjem razvoja programa za očuvanje zemljane arhitekture napravio važan korak ka održivoj konzervaciji i revitalizaciji zemljanih arhitektonskih dobara, kao i ka strategiji za izgradnju regionalnih i nacionalnih kapaciteta za rukovodioce lokacija i tehničke stručnjake (WHEAP, 2009-2017). Ova odluka dovela je do pripreme konzervatorskih planova, aktivnostima konzervacije na arheološkim lokalitetima, projektima obuke i restauracije, kao i implementacije konkretnih projekata u mnogim delovima sveta. 2007. godine je zahvaljujući uspešnim ishodima navedenih projekata, Komitet za svetsku baštinu odobrio je desetogodišnji program svetske baštine (2007-2017), čija je osnovna svrha bila razvoj integrisanog globalnog pristupa za identifikaciju i formulisanje odgovarajućih metoda, tehnika i politika konzervacije i upravljanja za održivi razvoj zaštićenog zemljanog graditeljskog nasleđa (WHEAP, 2009-2017). Cilj je postići najbolje metode, prakse i tehnike konzervacije korišćenjem novih raspoloživih sredstava, kao i kroz izgradnju kapaciteta na nivou država. Zarad tog cilja, implementacije ovih aktivnosti treba da budu podržane od specijalizovanih agencija, koje treba da uključuju istraživačke projekte, pilot aktivnosti na terenu, publikacije o rezultatima, podizanje svesti i promotivne aktivnosti (WHEAP, 2009-2017).

Problematika se javlja što su aktivnosti unapređenja i zaštite kulturno-istorijskog nasleđa koje treba sprovesti veoma skupe za države. U skladu sa tim, neki autori smatraju da veliku opasnost predstavlja neadekvatno upravljanje finansijskim sredstavima za kontinuiranu konzervaciju i održavanje, kao i njihov nedostatak (Eppich & Grinda 2019).

TEORIJSKA RAZMATRANJA

Neki istraživači su se bavili fenomenologijom vremena kako bi se postigla teorija u oblasti restauracije i konzervacije kulturnog nasleđa (Yousefnejad & Falamaki, 2019). Rađene su i studije koje su se bavile problemom zaštite kulturno-istorijskih dobara u gradovima koja su oštećena ratom (eg. Shcherbina & Belal, 2019). Druge studije su sugerisale da kao jedan od faktora koji doprinosi očuvanju kulturno-istorijskom nasleđu može biti turizam, jer obuhvata privredu regiona, kulturno nasleđe, tradiciju i religiju (Akhmedenov & Sdykov, 2021). Akhmedenov & Sdykov (2021) smatraju da su kulturno-istorijsko nasleđe i turizam usko povezani jedni sa drugima jer uspešan razvoj naučnih, obrazovnih, kulturnih vidova turizma, a samim tim i masovnost potencijalnih turista direktno zavise od akcija koje imaju za cilj očuvanje kulturno-istorijskih i prirodnih resursa područja (Kvartalnov, 2000).

Takođe se može primetiti da se sve više radi na popularizaciji digitalnih izvora kulturno-istorijskog nasleđa, kao što su korišćenje mobilnih tehnologija i predstavljanje resursa u društvenim medijima (eg. Polovynchak et al., 2022). Neki istraživači su istraživali mogućnosti primene tehnologije za virtuelne rekonstrukcije kako bi se pružila vidljivost i podržao prenos kulturnog nasleđa u onim slučajevima gde fizička restauracija nije moguća (eg. Ortiz-Zamora et al., 2023).

S obzirom na dinamičan razvoj digitalnih resursa i stalnu pojavu novih tehnologija, Polovynchak et al., (2022) smatraju da se naučni izazov digitalnog predstavljanja nacionalnog kulturnog nasleđa uspešno razvija i da je naučni interes za ovu problematiku očuvan. Tome u prilog ide i to što naučnici aktivno razvijaju pitanja funkcionisanja i razvoja projekata koji su integrisani digitalnim resursima (eg. Lobuzina et al., 2019; Dobrovolska, 2020).

Korišćenje mobilnih tehnologija proširuje pristup vrednim istorijskim i kulturnim resursima, a sve u cilju njihove popularizacije kod šireg kruga korisnika (Di Ruocco et al., 2022). Na ovaj način stvara se kako istraživački tako i obrazovni trend. Ovakvi servisi omogućavaju pristup digitalnim zbirkama dokumentovanog istorijskog i kulturnog nasleđa, doprinose samousavršavanju i mogu doprineti uključivanju potencijalnih sponzora u kulturnom diskursu.

Naglasak je na ubrzanju procesa korišćenja dostupne tehnologije, jer će digitalizacija kulturno-istorijskog nasleđa pomoći da se obezbedi da se fizička struktura nasleđa očuva. Resursi uloženi u tehnologiju (mašinski algoritmi, lasersko skeniranje, itd.) doprineće da se obezbedi nasleđe u najboljim okolnostima (Ghimire, 2023).

Važnost ovakvih studija ukazuje na značajna oštećenja kulturno-istorijskog nasleđa čime se dovodi u opasnost njihovo očuvanje, do potpunog gubitka. Shcherbina & Belal (2019) ukazuju na činjenični problem gde lokaliteti kulturnog nasleđa koji nisu na Uneskovoj listi ostaju bez pažnje vlasti i javnosti, što kao rezultat procesa rekonstrukcije može dovesti do njihovog gubitka kao i smanjenog ekonomskog potencijala.

PRIKAZ REZULTATA DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Pokazalo se da se većina objekata svetske baštine ne bavi dovoljno pitanjima finansijskih sredstava za obnovu i konzervaciju kulturno-istorijskog nasleđa i da postoji potreba za više dijaloga o finansijskim aspektima upravljanja. Takođe se pokazalo da većina pro-

učavanih lokacija nije u stanju da efikasno upravlja finansijskim sredstvima (Eppich & Grinda 2019).

Prilikom definisanja finansijske održivosti Eppich & Grinda (2019) došli su do ključnih komponenti:

- menadžment planiranja,
- identifikacija prihoda,
- analiza rashoda,
- administracija i strateško planiranje
- usklađivanje i podrška kulturne, obrazovne i konzervatorske misije.

Na osnovu navedene problematike, identifikovane su okolnosti koje postižu veću finansijsku održivost (Eppich & Grinda 2019):

- povoljno i otvoreno okruženje za planiranje,
- znanje i obrazovanje,
- pozitivne percepcije u vezi sa značajem finansija,
- menadžerska autonomija i
- javni interes.

Takođe, u cilju da se bolje odgovori na zahteve očuvanja kulturno-istorijskog nasleđa u kreativnoj ekonomiji izrađen je prvi regionalni Priručnik za izradu i implementaciju biznis planova za rehabilitaciju kulturnih dobara (2014). Prema navedenom priručniku, razmotrena je politika i strategija finansiranja i definisana su ključna pitanja (Biznis plan za rehabilitaciju kulturnih dobara: priručnik za izradu i implementaciju, 2014, p.88):

1. Koji je nivo kritične mase finansijskih sredstava koji je neophodan za realizaciju projekta?
2. Kakva je struktura izvora finansiranja i koji su oblici finansijskog učešća koji su dostupni?
3. Da li se opredeliti za diverzifikaciju ili koncentraciju finansijskih izvora?
4. Koji su rizici u finansiranju?

Finansijska sredstva neophodna za realizaciju projekata predstavljaju kombinaciju izvora finansiranja, koja mogu dolaziti od strane evropskih fondova, sponzorstva i saradnje sa privredom, državnih dotacija i samostalnih prihoda (Biznis plan za rehabilitaciju kulturnih dobara: priručnik za izradu i implementaciju, 2014, p.88).

Kako su aktivnosti unapređenja i zaštite kulturno istorijskog nasleđa skupe za države, Dolores et al., (2020) smatraju da je neophodna saradnja sa privatnim preduzetnicima. Dolores et al., (2020) izučavali su temu sponzorstva kao glavnog oblika javno-privatnog partnerstva putem kojeg se finansiraju intervencije obnove/oporavka kulturno-istorijskog nasleđa. Cilj je bio da se obezbede alati za primenjenu analizu finansijske održivosti sponzorstva kako bi se olakšao oporavak kulturno-istorijskog nasleđa. Na taj način bi javna tela mogla imati koristi od većeg doprinosa resursa privatnih finansijera (Dolores et al., 2020). Sa druge strane, sponzoru se garantuje visoka vidljivost, poboljšava imidž kompanije i reputacija, što rezultira povećanjem prometa kompanije (Fantin, 2011; Dolores et al., 2020). Može se reći da su sponzorstvo i saradnja sa privredom postali jedan od važnijih izvora finansiranja kulturno-istorijskog nasleđa u novije vreme. Međutim, Dolores et al., (2020)

smatraju da postoji praznina u literaturnim istraživanjima u pogledu finansijskih aspekata sponzorstva, stoga sugerišu da je potrebno:

- sprovesti sponzorstvo kako bi se omogućio održivi oporavak istorijskog i arhitektonskog nasleđa,
- edukovati kompanije o pogodnostima i ograničenjima ulaganja u kulturno sponzorstvo,
- obezbediti alate za procenu finansijske održivosti investicije u sponzorstvo.

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da je sponzorstvo ekonomski održivo za javno telo ako može da privuče potrebna finansijska sredstva za obnovu i konverzaciju kulturno istorijskog nasleđa (Dolores et al., 2020).

DISKUSIJA

Proučavanje, očuvanje i korišćenje objekata kulturno-istorijskog nasleđa predstavlja hitan problem kako regionalne istorijske nauke, tako i spomeničko-konzervatorske delatnosti (Akhmedenov & Sdykov, 2021, p.7). Da bi došlo do poboljšanja finansijske održivosti potrebno je da se stavi akcenat na negovanje okruženja koje podstiče finansijsko planiranje (Eppich & Grinda 2019), kao i da se unapredi znanje i obrazovanje iz finansija. Eppich & Grinda (2019) smatraju da se finansijsko upravljanje mora preneti na pojedinačne lokacije i da javnost mora biti uključena kako bi se osigurala finansijska održivost.

ZAKLJUČAK

Finansijsko upravljanje bi trebalo samo po sebi da bude cilj pri čemu se osigurava da se lokacije čuvaju i održavaju za buduće generacije (Eppich & Grinda 2019). Potreba za očuvanjem kulturno-istorijskog nasleđa je široko prepoznata od strane različitih segmenata društva. Problem predstavlja dostupnost finansijskih sredstava za obnovu i konzervaciju. Može se zaključiti da je bez preduzimanja mera za kontinuiranu finansijsku podršku, kulturno-istorijsko nasleđe je u opasnosti, jer se na taj način ignoriše preventivno održavanje (Eppich & Grinda 2019).

LITERATURA

1. Akhmedenov, K & Sdykov, M. (2021). Historical and cultural heritage of the Atyrau region as tourism development resource. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 817. 012001. Doi: 10.1088/1755-1315/817/1/012001.
2. BIZNIS PLAN za rehabilitaciju nepokretnih kulturnih dobara (2014). Priručnik za izradu i implementaciju. Republički zavod za zaštitu spomenika kulture. Dostupno on-line: <https://vdocuments.pub/biznis-plan-za-rehabilitaciju-nepokretnih-kulturnih-dobara.html>?
3. Di Ruocco, G., Melella, R., Iglesias, L., & Sicignano, C. (2022). Cultural heritage sustainability restoration: a quantitative method for the reversibility assessment of interventions on historical timber floor. *Rivista Tema*, 8. Doi: 10.30682/tema0801f.
4. Dobrovolska, V. (2020). Elektronna biblioteka «Ukrainika» – unikalnyi intehrovanyi resurs tsyfrovoy dokumentalnoy spadshchyny [The electronic library “Ukrainika” as the unique integrated resource of digital documentary heritage]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 79-87. Doi: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2020.205424> (in Ukrainian).

5. Dolores, L., Macchiaroli, M., & de Mare, G. (2020). A Dynamic Model for the Financial Sustainability of the Restoration Sponsorship. *Sustainability*, 12(4):1694. Doi: 10.3390/su12041694.
6. Eppich, R., & Grinda, J. (2019). Sustainable financial management of tangible cultural heritage sites. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 9(3). Doi: 10.1108/JCHMSD-11-2018-0081.
7. Fantin, A. (2011). La sponsorizzazione dei beni culturali: Nuovi orizzonti del partenariato pubblico privato. Il Cap. Cult. Stud. Value Cult. Herit. 2, 115–131. Doi: <http://dx.doi.org/10.13138/2039-2362/110>.
8. Ghimire, P. (2023). Digitizing Cultural Heritage of Nepal: Tools for Conservation and Restoration. *Unity Journal*, 4. 254-279. Doi: 10.3126/unityj.v4i01.52245.
9. Kvartalnov V.A. (2000). Tourism: A Textbook (Moscow: Finance and Statistics), p 320.
10. Lobuzina, E., Perenesienko, I., & Loshhinskaja, N. (2019). Elektronnaja biblioteka «Ukrainika»: portal znanij nacional'noj biblioteki [Electronic library "Ukrainica": knowledge portal of the national library]. *Biblioteki nacional'nyh akademij nauk: problemy funkcionirovanija, tendencii razvitija*, 17, 50-64. Doi: <https://doi.org/10.15407/maan2019.17.050> (in Russian)
11. Ortiz-Zamora, F., Ladrón de Guevara Muñoz, C., Miravet Garret, L., Perez Garcia, J., et al. (2023). AUGMENTED REALITY APPLIED TO THE RESTORATION OF HISTORICAL HERITAGE. *DYNA*, 98. Doi: 86-90. 10.6036/10651.
12. Polovynchak, Y., Bondarenko, V., Matviichuk, L., & Strunhar, V. (2022). Legal Resources of Historical and Cultural Heritage: Presentation in Library Collections and Their Popularization. University Library at a New Stage of Social Communications Development. *Conference Proceedings*. 29-35. Doi: 10.15802/unilib/2022_270740.
13. Severino, F. (2007). Il fundresing per la cultura: Cosa offrire alle imprese. *Aedon*, 1, Doi:10.1446/24413.
14. Shcherbina, E & Belal, A. (2019). The value of historical and cultural heritage in the reconstruction and restoration of cities. *Vestnik MGSU*, 14. 417-426. Doi: 10.22227/1997-0935.2019.4.417-426.
15. World Heritage Earthen Architecture Programme (WHEAP) (2009-2017). Project Document. Educational, Scientific and Cultural Organization. United Nations.
16. Yousefnejad, S., & Falamaki, M. (2019). phenomenology of Time in restoration and conservation of historical and cultural heritage. 24.